

به نام خداوند بخشنده مهربان

روش ها و فنون تدریس در دانشگاه

نقش و مسئولیت مدرس

- نقش مدرس به بیان ساده تسهیل امر یادگیری است .
- تسهیل یادگیری ، مسئولیت های گسترده ای را به عهده مدرس می گذارد .

اساسی ترین مسئولیت های مدرس عبارتند از :

- ۱- مدرس باید در رشته ، زمینه و تخصص خود ، آگاهی و آمادگی کافی را داشته باشد .
- ۲- مدرس مسئولیت ارزیابی میزان کامیابی دانشجو در تحقق اهداف عینی دوره را بر عهده دارد .
- ۳- مدرس مسئول است اطلاعات لازم را در اختیار دانشجو قرار دهد .
- ۴- مدرس مسئولیت طراحی برای تدریس (برنامه ریزی آموزشی) را بر عهده دارد .
- در هر سطح و سازمانی ، رهبر آموزشی یعنی مدرس ، عنصر اصلی کارایی برنامه های آموزشی است .

تدریس

- تدریس وظیفه پیچیده و خطیری است که باید قبل از شروع دوره ، و در طول تشکیل و اداره کلاس به طور مستمر در مورد مسائل آن تصمیم گیری شود .
- میزان موفقیت مدرسان به میزان قابلیت آن ها در توانا ساختن فراگیران به فراگیری سریع و به هنگام مطالب درسی بستگی دارد .
- یادگیری دانشجو ، نتیجه مستقیم کیفیت کار مدرس در برنامه ریزی ، ارائه مطالب و ارزیابی موضوع مورد تدریس می باشد .

دانش و مهارت های مورد نیاز مدرسان

- ۱- صلاحیت ها فنی یا اطلاع از موضوع درسی
- ۲- صلاحیت های فردی
- ۳- صلاحیت های حرفه ای ، برای تدریس موثر ، هماهنگی و تعادل لازم
- هر سه این مهارت ها مانند پایه های یک کرسی برای حفظ و پیشبرد اهداف آموزشی ضرورت دارند .

صلاحیت های فنی یا احاطه بر موضوع درسی

- اثربخشی تدریس ، آمیزه ای از دانش علمی خاص مربوط به موضوع و هنر ارائه مطالب است .
- متغیر های بسیاری بر موضوع درسی ، محیط آموزشی ، مدرس و فراگیر تاثیر می گذارد .
- اظهار نظر قاطع در مورد متغیر های موثر بر رفتار فراگیر دشوار است .
- ولی هیچ چیز را نمی توان جایگزین علم و مهارت در موضوع درسی کرد . (سطح دانش – تجربه کافی)
- فراگیر نباید در مورد مهارت مدرس خود در موضوع درسی دچار تردید شود .

محدودیت ها

- مهارت ، دانش و آگاهی مدرس در زمینه درس مورد نظر مهم است ولی کافی نیست .
- بسیاری از افراد واجد دانش و تبحر بالای علمی و فنی ممکن است مدرس خوبی نباشند .
- نقش مدرس ایجاب می کند تا دانشجو را به کسب دانش و مهارت های لازم وا دارد .
- مدرس باید توان ، شکیبایی و قدرت لازم را برای کمک به دانشجو را داشته باشد .
- هیچ مدرسی به موضوع تدریس خود احاطه کامل ندارد (همه چیز را همگان دانند)

پاسخ به سوال های دانشجویان

- ممکنه دانشجویان سوال های را مطرح کنند که مدرس قادر به پاسخ گویی به آن ها نباشد .
- در این حالت ، مدرس نباید مضطرب شود و با تغییر لحن و گفتار ، ابزار بیزاری ، یاس و آزدگی مانع از طرح سوال های بعدی شود .
- مدرس باید دانشجویان را به طرح سوال ترغیب نماید .
- برای دستیابی به این مهم می توان به ترتیب زیر عمل کرد :

نوع سوال ها

وضعیت سوال

- ۱- اطلاعاتی که باید در جریان تدریس شناخته و آموخته شود
- ۲- سوال مورد علاقه ی دانشجویان پیشرفته است و فراتر از سطح کلاس و برنامه است .
- ۳- مطالبی که اطلاعات دقیقی در مورد آن ها وجود ندارد

شیوه درست

- ۱- یافتن پاسخ را به خود دانشجویان محول کنید و در ضمن ارائه مطالب ، مطلب مورد سوال را بار دیگر در کلاس تکرار کنید.
- ۲- ضمن معرفی منابع واطلاعات ، دانشجو را در یافتن پاسخ یاری دهید
- ۳- روشن نبودن حقیقت در باره موضوع را بیان کنید و در مورد تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده توضیح دهید .

نوع سوال ها

شیوه درست

- ۴- اصول یا روند کار را به طور خلاصه توضیح دهید ، به پیچیدگی آن اشاره کنید و توصیه کنید سوال را در زمان مناسب خود مطرح کنند و می توانید سوال را یادداشت نمایید .
- ۵- خارج از بحث بودن سوال را یادآور شوید . آمادگی خود را برای کمک به پرسشگر در گرفتن پاسخ بعد از ساعت درسی اعلام کنید

وضعیت سوال

- ۴- موضوعاتی که در حال حاضر برای دانشجویان زود و پیچیده است .
- ۵- مطالب نامربوط با موضوع درسی .

صلاحیت های حرفه ای

- در این بخش به ۳ زمینه اصلی نقش حرفه ای مدرس یعنی ۱ - برنامه ریزی درسی ۲- ارائه درس ۳ - ارزشیابی و امتحان تاکید می شود .
- عنصر اصلی برنامه ریزی درسی ، محتوای درس است .
- انواع محتوا شامل : نوشتاری ، تصویری ، فعالیت ها و تجارب یادگیری ، محتوای الکترونیکی می باشد .
- انتخاب محتوا : به روز کردن محتوا ، مخصوصا در مورد موضوعاتی که محتوایشان دستخوش تغییرات سریع است .
- پدیده نیم عمر اطلاعات و یادگیری مادام العمر

تعاریف سواد از دیدگاه یونسکو

- ۱- اولین تعریف سواد در اوایل قرن ۲۰: توانایی خواندن و نوشتن به زبان مادری
- ۲- دومین تعریف سواد در اواخر قرن ۲۰: توانایی خواندن و نوشتن به زبان مادری و استفاده از رایانه و دانستن یک زبان خارجی
- ۳- سومین تعریف سواد در دهه دوم قرن ۲۱: در این دوره ماهیت سواد تغییر یافت. در این تعریف، توانایی در مهارت های ۱۲ گانه ملاک باسوادی قرار گرفت.
- ۱- سواد عاطفی ۲ - سواد ارتباطی ۳ - سواد مالی ۴ - سواد رسانه ای ۵ - سواد تربیتی ۶ - سواد رایانه ای ۷ - سواد سلامتی
- ۸ - سواد نژادی و قومی ۹ - سواد بوم شناختی ۱۰ - سواد تحلیلی ۱۱ - سواد انرژی ۱۲ - سواد علمی.

مهارت های ۱۲ گانه

- ۱ - سواد عاطفی : توانایی برقراری روابط عاطفی با خانواده و دوستان.
- ۲ - سواد ارتباطی : توانایی برقراری ارتباط مناسب با دیگران و دانستن آداب اجتماعی .
- ۳ - سواد مالی : توانایی مدیریت مالی خانواده ، دانستن روش های پس انداز و توازن دخل و خرج .
- ۴ - سواد رسانه ای : این که فرد بداند کدام رسانه معتبر و کدام نامعتبر است .
- ۵ - سواد تربیتی : توانایی تربیت فرزندان به نحو شایسته .
- ۶ - سواد رایانه ای : دانستن مهارت های راهبری رایانه .

ادامه مهارت ها

- ۷ - سواد سلامتی : دانستن اطلاعات مهم در باره تغذیه سالم و کنترل بیماری ها .
- ۸ - سواد نژادی و قومی : شناخت نژادها و قومیت ها براساس احترام و تبعیض نگذاشتن .
- ۹ - سواد بوم شناختی : دانستن راه های حفاظت از محیط زیست .
- ۱۰ - سواد تحلیلی : توانایی شناخت ، ارزیابی و تحلیل نظریه های مختلف و ایجاد استدلال های منطقی بدون تعصب و پیش فرض .
- ۱۱ - سواد انرژی : توانایی مدیریت مصرف انرژی را داشته باشد .
- ۱۲ - سواد علمی : علاوه بر سواد دانشگاهی ، توانایی بحث یا حل و فصل مسائل را با راهکارهای علمی و عقلانی مناسب داشته باشد .

جدیدترین تعریف سواد

- چهارمین تعریف : به تازگی یونسکو ، در تعریف سواد تغییر ایجاد کرد . و توانایی ایجاد تغییر ملاک با سواد قرار گرفته است .
- شخصی با سواد تلقی می شود که بتواند با استفاده از خواننده ها و آموخته های خود ، تغییری در زندگی خود ایجاد کند .
- این تعریف مکمل تعریف قبلی است . زیرا صرف دانستن یک موضوع به معنای عمل به آن نیست .
- اگر مهارت ها و دانش آموخته شده باعث ایجاد تغییر معنا دار در زندگی فرد شود این فرد انسانی باسواد است .

دو کس رنج بیهوده بردند و سعی بی فایده کردند :
یکی آن که اندوخت و نخورد ، دیگر آن که
آموخت و نکرد . سعدی

ارائه درس

- تسهیل در امر یادگیری دانشجویان وظیفه اصلی مدرس است .
- ارائه محتوا ، باشیوه های معمول در دانشگاه ها مانند : سخنرانی ، توضیحی ، مباحثه ، پرسش و پاسخ ، کارگاهی ، آزمایشی ، پژوهش و تحقیق ، گردش علمی ، حل مسئله و نمایش فیلم ... و با استفاده از رسانه های آموزشی مختلف مثل فیلم ، عکس ، نمودار ، ماکت ، اسلاید ، اشیاء حقیقی و ... صورت می پذیرد .

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

- ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ، میزان موفقیت دانشجویان را در تحقق هدف های معین نشان می دهد.
- ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ، نوعی ارزیابی ضمنی از فرآیند تدریس هم به حساب می آید (بازخورد) .
- ارزشیابی به شیوه های مختلف می تواند اجرا شود . ارزشیابی ذهنی ، ارزشیابی عینی ، ارزشیابی ترکیبی .
- ارزشیابی فرآیندی مستمر و مداوم محسوب می شود . که به دو شکل رسمی و اتفاقی صورت می پذیرد .

ادامه ارزشیابی

- ارزشیابی اتفاقی : با مشاهده رفتار های غیر کلامی مثل حرکات دست و صورت دانشجویان ، شنیدن نوع سوالاتی که دانشجو طرح می کند ، مشارکت در بحث های کلاسی ، ...میزان آموخته ها و دریافت های دانشجو ، در زمینه فکری ، فرآیند تدریس یا مهارت مورد نظر معین می شود .
- ارزشیابی رسمی : شامل ارزشیابی قبل از تدریس (آغازین) ، ارزشیابی حین تدریس (مستمر یا تکوینی) و ارزشیابی بعد از تدریس یا پایانی (نهایی) .
- اصلی ترین هدف ارزشیابی از دانشجویان ، صرفا تخصیص نمره جهت ارتقاء به نیمسال بعدی نیست . بلکه تعیین میزان کیفیت فراگیری اوست .

صلاحیت های شخصی (فردی)

- ویژگی های شخصی :
- در کلاس مرتب و صاف بایستید .
- همه کلاس را زیر نظر داشته باشید .
- ظاهر تمیز و آراسته ای داشته باشید .
- ثبات عاطفی داشته باشید .
- انصاف را رعایت کنید .

ادامه ویژگی های شخصی

- بالحن رسا و روشن صحبت کنید .
- صبور و شکيبا باشيد .
- با احترام با دانشجويان رفتار کنیداین فهرست می تواند طولانی باشد .
- ویژگی های شخصی و رفتارها ، فقط در شرایط افراط و تفریط است که مشخص می شوند .
(ویژگی های روانشناختی و احساسی)
- اغلب ویژگی های شخصی بر فراگیران تاثیر اندکی دارند .

متغیرهای خیلی موثر

- متغیرهای که حتی تفاوت های اندک در اثربخشی را هم نشان می دهند عبارتند از :
 - ۱ - نگرش و طرز فکر : نگرش مثبت نسبت به دانشجویان ، نسبت به تدریس ، نسبت به سازمان (دانشگاه)
(تئوری X و تئوری Y مک گریگور)
 - ۲ - توانایی های عقلانی : مدرس باید بخواند ، بنویسد ، استدلال کند ، محاسبه کند ، جمع بندی کند ، تصمیم عاقلانه بگیرد ، حلال مشکل باشد و... این کارها در واقع از وظایف مغز است .
 - ۳ - برقراری ارتباط موثر : لازمه ی کار یک مدرس کارآمد برقراری ارتباط مناسب است .

متغیر های خیلی موثر

- ۴ - خلاقیت : خلاقیت و ابتکار ویژگی های هستند که به کمک آن ها می توان مدرس خوب یا بد را از هم تشخیص داد .
- در حالی که یک روش برای یک کلاس کارآمد است ممکن است برای سایر دروس یا کلاس دیگری هیچ گونه کارایی نداشته باشد . (روش های اقتضایی یا ترکیبی)
- بدیهی ترین دلیل ضرورت تغییر در روش های تدریس در درس ها و کلاس های مختلف آن است که افراد از نظر تجربه ، روش های یادگیری و گنجایش ادراکی متفاوت هستند .

متغیر های خیلی موثر

- ۵ - مهارت های اجتماعی : (بین فردی).
- قابلیت برقراری ارتباط مناسب با دانشجویان ، مدیران ، کارفرمایان ، والدین و رهبران اجتماعی از ضروریات کار هر مدرس است .
- ارتباط اجتماعی مطلوب یادگیری بهتر را تضمین نمی کند ولی به تحقیق مشخص شده است که احساس منفی دانشجویان نسبت به مدرس خود ، موجب کاهش میزان یادگیری دانشجویان می شود .
- دانشجویی که بترسد و یا عصبانی و نگران باشد نمی تواند خوب یاد بگیرد .
- داشتن تلقی منفی از خود ، غالباً در قالب ریشخند ، گرفتن حالت تدافعی ، اهانت به دیگران ، خصومت ، درون گرایی و تند روی نسبت به دانشجویان ظاهر می شود .

متغیرهای خیلی موثر

• ۶ - ملاحظه کاری :

• همیشه احساس دیگران را در نظر بگیرید .

• مدرسان باید در شرایط نامساعدی که احتمالاً موجب دستپاچگی و اضطراب دانشجویان می شوند محتاط باشند .

• از پافشاری روی مسائلی نظیر تفاوت در دیدگاه های سیاسی ، تفاوت های نژادی و فرهنگی ، برتری یک درس نسبت به دروس دیگر اجتناب کند .

- اگر دانشجویان پاسخ نادرست بدهند :
- از مسخره کردن پاسخ آن ها اجتناب کنید .
 - بخشی از پاسخ نادرست را تصحیح کنید .
 - پاسخ های مانند :
نه شما کاملا در اشتباه هستید .
شما چطور می توانید این گونه فکر کنید ؟
وقتی در باره این موضوع صحبت می کردیم حواست کجا بود ؟
و ... دانشجو را شرمنده می کند و ممکن است توهین تلقی شود .
 - مسخره کردن و طعنه زدن در تدریس جایی ندارد .

متغیر های خیلی موثر

۷ – همکاری و تعاون :

- در راستای منافع دانشجو همکاری نماید .
- همکاری و همفکری با دیگران ، مدیریت واحد آموزش ، سایر مدرسان و ...

۸ – تحسین و تمجید :

- تشویق در موفقیت فرد عامل موثری به حساب می آید .
- تشویق و تمجید موجب ارتقای کارایی و احساس رضایت افراد می شود .
- ابراز علاقه به نتیجه کار یک همکار یا دانشجو نوعی تحسین محسوب می شود .
- از تعریف و تمجید در امور کم اهمیت پرهیز کنید . ممکن است چاپلوسی تلقی شود .

متغیر های خیلی موثر

• ۹- رفتار دوستانه :

- با دانشجویان و همکاران خود با لبخند و ادای کلمات تهنیت آمیز برخورد کنید .
- با همکاران و دانشجویان ارتباطی دوستانه و طبیعی برقرار کنید .
- با عدالت رفتار کنید ، محکم باشید و در عین حال رفتار دوستانه داشته باشید .

مدرس سخت گیر و بد اخلاق از نظر دانشجویان

- ۱- پر خاشگری و داشتن حالت تهاجمی . ۲- با لحن آمرانه سخن گفتن . ۳- همواره ترشرو بودن
- ۴- غیر قابل انعطاف جلوه کردن .
- ۵- لاف زدن و تهدید به این که کسی نمی تواند از او نمره ۲۰ بگیرد.
- ۶- خوداری از تکرار مطالب و پاسخ ندادن به سوالات دانشجویان .
- ۷- اظهار این مطلب که برای گذراندن این درس تلاش های فوق العاده لازم است .
- ۸- کم توجهی به دانشجویان .
- ۹- رفتار با دانشجویان به نحوی که به جای راهنمایی باید او را به زور پیش برد .

جمع بندی خصوصیات شخصی

- ۱- مدرس کارآمد ضمن اعمال قدرت ، برای تسهیل یادگیری از خود شکیبایی ، درایت و خویشتن داری نشان می دهد .
- ۲- مدرس حرفه ای باید هشیار به نظر برسد ، هشیار باشد و هشیارانه عمل کند .
- ۳- یک فرد فرهیخته به طور منطقی وعاقلانه ، کنجکاو است و نقادانه می اندیشد .
- ۴- شواهد را بدون طرفداری از یک عقیده خاص ارزش گذاری می کند .
- ۵- اجازه نمی دهد تصمیم گیری های عقلانی وی در معرض ترس و پیش داوری قرارگیرد .
- ۶- بالغ ، خوش برخورد و شکیباست و از لحاظ فکری تنبل نیست .
- ۷- به تمیز بودن و آراستگی اهمیت می دهد .

سبک های یادگیری

- مدل VARK رایج ترین مدل در بررسی انواع سبک های یادگیری است .

- ۱- سبک دیداری (visual) : بصری / تصویری / دیداری . از طریق تصاویر مطالب را بهتر یاد می گیرند . عکس ، فیلم ، نمودار و ...

- ۲- سبک شنیداری (Auditory) : صوتی / شنیداری . از طریق گوش دادن بهتر یاد می گیرند . صدا را ضبط می کنند

- ۳- سبک خواندن و نوشتن (Reading & Writing) : یادداشت برداری ، خواندن متن ها ، خلاصه نویسی ، جمع بندی ، استفاده از جزوه و ...

- ۴- سبک حرکتی / لمسی (Kinesthetic) : از طریق لامسه یادگیری صورت می پذیرد . از طریق حرکت و فعالیت عملی بهتر یاد می گیرند مثل آزمایش کردن و کار های عملی .

دانش پژوهی آموزشی SCHOLER SHIP

- موثرترین و راهبردی ترین اقدامات جهت توجه به آموزش و مهم ترین نقش مدرس دانشگاه مفهوم جدید دانش پژوهی است .
- یک فعالیت علمی زمانی دانش پژوهانه است . که آگاهانه ، منظم و خلاقانه تدوین و توسعه یابد .
- در دانش پژوهی آموزشی تنها به کیفیت و کمیت آموزشی نگاه نمی کنند . بلکه فعالیت آموزشی جهت به کار بردن دانش برای حل مشکلات آموزشی و رفع آن ها می باشد که البته این فعالیت های آموزشی در اختیار صاحب نظران جهت نقد و ارزیابی قرار می گیرد .

تعریف دانش پژوهی آموزشی

- به فعالیتی دانش پژوهانه می گویند که بدیع ، نوآورانه و مبتنی بر رویکرد عالمانه باشد .
(توسعه مرزهای دانش یا تبدیل دانش به شکل های کاربردی توسط ذهن خلاق و به شیوه ای بدیع) .
- عضو هیات علمی تمام عیار و با کیفیت که شاغل به امر تدریس می باشد ، علاوه بر دانش و مهارت های پایه حرفه ای ، باید مهارت طراحی تدریس ، اجرای با کیفیت آن و مهارت های ارزیابی یادگیری را داشته باشد .
- مدرس علاوه بر تسلط علمی به دانش مربوطه ، لازم است بتواند تجارب یادگیری مناسب برای آموزش موضوع به دانشجویان خود را به طور آکادمیک و با یک رویکرد عالمانه طراحی ، اجراء و ارزشیابی نماید و سپس در تعامل با محیط آن ها را ارتقاء بخشد .

دانش پژوهی آموزشی

- در آموزش عالی نباید بین نقش تدریس و دانش پژوهی تعارضی وجود داشته باشد .
- تدریس ، ایجاد و افزایش آگاهی و دانش از طریق دانش پژوهی است .
- لازمه ی فراگیری ، تعامل و مشارکت در امر یادگیری است . فراگیران باید نسبت به آموزش خود احساس تعلق و علاقه نمایند تا فرآیند تحصیل کردن و آموختن را به حداکثر برسانند .
- کلمه پژوهش ، به راهکاری جستجوگرانه از طریق انواع فعالیت هایی که برای گسترش دانش در یک رشته طراحی شده است گفته می شود .اما دانش پژوهی مفهوم وسیع تری دارد .و به فعالیت های اطلاق می شود که درصدد ترکیب و استنتاج جدید ترین اطلاعات علمی در یک زمینه و سامان دادن آن به طریقی است که بینش های جدیدی را فراهم آورد و توان مدرس را برای انتقال آن اطلاعات به دانشجویان افزایش دهد .

حیطه های پنجگانه فعالیت های آموزشی

- ۱- برنامه ریزی درسی (آموزشی) Planning curriculum
- ۲- یاددهی - یادگیری (تدریس) Teaching & Learning
- ۳- میریت و رهبری آموزشی Educational Leadership & Administration
- ۴- ارزیابی فراگیران ، هیات علمی و برنامه ها Learner , Academic members & Program Assessment
- ۵- مشاوره و راهنمایی تحصیلی Advising and / or Mentoring

معیارهای ارزیابی فعالیت های دانش پژوهی

- براساس اصول علمی ارزشیابی دانش پژوهی (گلاسیک GLASSIK) شش معیار ارزیابی عبارتند از :
 - ۱- اهداف مشخص ، واضح و روشن
 - ۲- آماده سازی (آمادگی) و مطالعه کافی
 - ۳- استفاده از روش های مناسب
 - ۴- ارائه نتایج (نتایج قابل قبول)
 - ۵- معرفی موثر برنامه (ارائه موثر)
 - ۶- برخورد نقادانه (نقد بازتابی)

معیار های ارزیابی دانش پژوهی

مقایسه معیارها در پژوهش با آموزش

معیارها در آموزش	معیارها در پژوهش	معیارها
هدف های آموزشی واضح ، قابل اندازه گیری و قابل دستیابی	روشنی و وضوح فرضیات ، هدف ها و اهمیت سوالات پژوهشی	اهداف روشن و واضح
دانش بروز ، استفاده از منابع علمی براساس اهداف	جستجوی کافی ، زمینه مطالعاتی قوی ، استفاده درست از منابع	آمادگی و مطالعه کافی
انتخاب روش های تدریس متناسب با اهداف انتخاب روش های ارزیابی متناسب با دستاوردها	روش کار پاسخ گوی اهداف و سوالات باشد	استفاده از روش های مناسب

مقایسه معیارها در پژوهش با آموزش

معیارها در آموزش	معیارها در پژوهش	معیارها
سنجش کیفیت ، اثربخشی آموزش و نشان دادن رسیدن به هدف های آموزشی	آزمون فرضیات و رد یا قبول آن ها	ارائه نتایج
نتایج یا فرآیند آموزش را در دسترس استفاده و نقد همکاران قرار دادن	انتشار در نشریات یا ارائه در کنگره ها	ارائه و معرفی موثر
تحلیل انتقادی فعالیت آموزشی که منجر به ارتقای آموزش و تغییر در آن شود	بازتاب انتقادی بر نتایج خود برای هدایت سایر پژوهش های مرتبط	برخورد نقادانه (نقد بازتابی)